

Monumentenhuis Brabant b.v.

adres Markt 9 4931 BR Geertruidenberg telefoon 0162.511833 fax 0162.510788 e-mail info@monumentenhuisbrabant.nl

GEM. BERNHEZE	
INGEKOMEN	
- 8 FEB 2007	
nr. 2007/2111	kopie:
kode:	afd.: VROG

30

Gemeente Bernheze
T.a.v. afdeling VROG, mevrouw A. van Uden
Postbus 19
5384 ZG HEESCH

Geertruidenberg, 5 februari 2007

Kenmerk : 2007.056
Onderwerp : archeologie

Geachte mevrouw Van Uden,

Naar aanleiding van uw verzoek aan de heer Gunter voor het opstellen van een paragraaf archeologie ten behoeve van het Programma van Eisen voor de ontwikkeling van het plangebied "Ter Weer" te Heeswijk-Dinther sturen wij u hierbij onze rapportage. Het advies kan één op één overgenomen worden in het Programma van Eisen.

Mocht u nog vragen hebben naar aanleiding van het bovenstaande, dan kunt u contact opnemen met de heer Gunter die tijdens kantooruren te bereiken is op telefoonnummer 0162-511833.

Met vriendelijke groet,

Drs. H.H.V.M. Maas
Directeur

Bijlage:

- Archeologisch bureauonderzoek en advies plangebied Ter Weer te Heeswijk, gemeente Bernheze.

Monumentenhuis Brabant b.v.

adres Markt 9 4931 BR Geertruidenberg telefoon 0162.511833 fax 0162.510788 e-mail info@monumentenhuisbrabant.nl

Archeologisch bureauonderzoek en advies

Plangebied Ter Weer te Heeswijk

Gemeente Bernheze

Archeologisch bureauonderzoek en advies

Plangebied Ter Weer te Heeswijk

(gemeente Bernheze)

1	Inleiding	4
2	Het plangebied: Landschap en Archeologie	5
3	Advies	9
Literatuur / gebruikte bronnen		10
Bijlagen		
1	Overzicht van archeologische perioden	11
2	Uitsnede Grote Historische Atlas, schaal 1:25.000 (locatie plangebied in blauw)	12
3	Kaart met Archismeldingen schaal 1:10.000 (locatie plangebied in blauw)	13
4	Uitsnede Cultuurhistorische Waardekaart Provincie Noord-Brabant, schaal 1:5000	14

Administratieve gegevens		Projectnr.: P07003
Provincie:	Noord-Brabant	
Gemeente:	Bernheze	
Plaats:	Heeswijk	
Toponiem:	Ter Weer	
Kadasternummer:	Bernheze, sectie C, 3885, 4222, 4223, 4525, 4313	
Kaartblad:	45 G	
Centrumcoördinaten:	161.125 / 406.900	
Geomorfologie:	Oorspronkelijk dekzandrug met oud bouwlanddek (3K14)	
Bodemtype:	Oorspronkelijk hoge (dikke) enkeerdgronden	
IKAW / CHW N-Brabant	hoge trefkans / (middel) hoge indicatieve archeologische waarde	
Grondwatertrap:	VII	
Huidig grondgebruik:	Bebouwd: Bejaardenhuis Ter Weer en aanleunwoningen	
Plan:	Woningbouw 122 koop- en huurwoningen/appartementen	
Oppervlakte plangebied:	13.295 m2	
Opdrachtgever	Gemeente Bernheze	
Bevoegd gezag:	Gemeente Bernheze	
Soort onderzoek:	Bureauonderzoek en advies archeologie	
Archis	21068	
onderzoeksmeldingsnr:		
Archismeldingen omgeving	Waarnemingen: 43743, 405483, 35914, 404673, 404388, 52951, 44199. onderzoeksmeldingen: 5.114, 11.343	
Status:	definitief	

1 Inleiding

BerneZorg bereidt momenteel een plan voor om het bestaande bejaardenhuis Ter Weer met aanleunwoningen te herontwikkelen. De bedoeling is over te gaan tot de bouw van 122 koop- en huurwoningen/appartementen met bijbehorende openbare voorzieningen. De realisatie dient tussen 2010 en 2012 plaats te vinden.

In verband met de voorbereidingen voor de nieuwbouw in het gebied stelt de gemeente Bernheze momenteel een Programma van Eisen op. Voor de planologische procedure (het betreft een Zelfstandige Project Procedure, artikel 19.1) dient het aspect cultuurhistorie, monumenten en archeologie bij het vooronderzoek betrokken te worden. De gemeente Bernheze heeft het Monumentenhuis Brabant b.v. verzocht een quickscan archeologie te laten uitvoeren en een archeologische paragraaf op te stellen voor het PvE. De quickscan is uitgevoerd door middel van een bureauonderzoek.

Het plangebied in de kom van Heeswijk, heeft een omvang van 13.295 m² en wordt begrensd door Plein 1969, de Emmastraat, de Donkeren Dijk en de Hertog Janstraat. Het huidige complex bestaat uit een flatgebouw aan de zuidkant en laagbouw (aanleun)woningen verspreid over het gebied. Binnen het bouwblok bevinden zich naast parkeergelegenheden en paden ook enkele plantsoenen met gras, bomen en struiken.

Doel van het bureauonderzoek is op basis van diverse kaartmateriaal en bekende archeologische gegevens een archeologisch verwachtingsmodel op te stellen op basis waarvan een advies kan worden geformuleerd met betrekking tot de omgang met eventuele archeologische waarden binnen het plangebied. In feite betreft het een zogenaamd archeologisch bureauonderzoek.

Voor het onderzoek zijn de volgende bronnen geraadpleegd:

- Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW, schaal 1:50.000, Archis/RACM);
- De archeologische digitale database Archis (Archeologisch Informatie Systeem RACM);
- De bodemkaart van Nederland (in Archis);
- De Geomorfologische kaart van Nederland (kaartblad 45, schaal 1:50.000), StiBoKa, uitgave 1983;
- De Cultuurhistorische Waarden Kaart van de Provincie Noord-Brabant (www.chw.brabant.nl);
- De oudste kadastrale kaarten te vinden op www.dewoonomgeving.nl;
- De Grote Historische topografische Atlas van Noord-Brabant (blad 609-Veghel, uitgave 1899, schaal 1:25.000), uitgeverij Nieuwland, Tilburg;
- ANWB topografische Atlas van Noord-Brabant (uitgave ANWB, 2004, schaal 1:25.000).

2 Het plangebied: landschap en archeologie

Het landschappelijke kader

Plangebied Ter Weer bevindt zich op een langgerekte, zuidoost-noordwest georiënteerde dekzandrug.¹ Aan de zuidwest-zijde wordt deze dekzandrug begrensd door het beekdal van het riviertje de Aa. Noordelijk van de dekzandrug bevindt zich een wat vlakker en natter dekzandplateau dat doorsneden wordt door de beek de Leigraaf. Toponiemen als 'De Poel' en het 'Dinthersche Broek' duiden hier op een vrij natte omgeving ten noorden van de dekzandrug (zie bijlage 2). Vergelijkbare natte omstandigheden kenmerken ook de dekzandvlakte ten zuiden van de Aa in de richting van Schijndel.

De smalle, langgerekte dekzandrug tussen Aa en Leigraaf vormde vanaf de prehistorie een aantrekkelijke locatie voor bewoning. In de loop van de (late) Middeleeuwen ontstaan rondom de woonkernen van Berlicum, Middelrode, Heeswijk, Dinther en Veghel uitgestrekte open akkercomplexen. De vruchtbaarheid van de akkers wordt op peil gehouden door middel van een intensief systeem van bemesting van dierlijk mest vermengd met bosstrooisel en later (heide)plaggen. Na 1500 wordt de mest bereid in zogenaamde potstallen. De akkers worden tot aan de komst van de kunstmest in het begin van de 20ste eeuw opgehoogd met plaggenmest waardoor een humeus dek ontstaat van soms wel meer dan een meter dik. Onder dit plaggendeck bevinden zich de sporen van vele duizenden jaren bewoning. Tot in de eerste helft van de twintigste eeuw zijn de voornoemde woonkernen bescheiden van omvang. Vanaf de jaren zestig hebben de meeste dorpen een forse groeispurt doorgemaakt, ten koste van delen van de open akkers.

Het archeologische kader

Onderstaande tabel geeft een overzicht van vondstmeldingen uit de directe omgeving van het plangebied. De relevante waarnemingen/vindplaatsen binnen een straal van ca 1000 m rondom het plangebied zijn in onderstaande tabel opgenomen. Aanzienlijke delen van de dekzandrug zijn inmiddels bebouwd, zo ook (de omgeving van) het plangebied. Het is opmerkelijk dat bij de uitbreiding van de dorpskernen van de afgelopen 50 jaar eigenlijk nauwelijks vondstmeldingen bekend zijn geworden.

Zoals hiervoor al aangegeven vormde de hogere droge dekzandrug van oudsher een aantrekkelijk woonoord. De Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) van het RACM kent aan het plangebied een hoge verwachtingswaarde toe, de Cultuurhistorische Waardenkaart van de provincie Noord-Brabant (CHW) volgt hierin de IKAW en spreekt voor het gebied van een (middel)hoge verwachtingswaarde.

In de directe omgeving is Archis-waarnemingsnummer 43743 van belang (zie tabel 1 en bijlage 3) Het betreft hier de melding van een zogenaamde *Moated site*, een omgracht huis/hoeve dat Ten Weyer wordt genoemd. Bij een onderzoek in de jaren tachtig van de vorige eeuw zijn onder meer een gracht, paalkuilen, baksteenpuin en enkele waterputten aangetroffen. De ouderdom van het omgrachte huis voert waarschijnlijk terug tot de Late

¹ Deze dekzandruggen zijn in de eindfase van het Pleistoceen (tussen ca 20.000 en 10.000 jaar geleden) tijdens de laatste IJstijd (Weichselien) ontstaan onder invloed van de wind.

Middeleeuwen (rond midden 14de eeuw?). De exacte locatie van de vindplaats is in de database van Archis niet exact bekend en daarom administratief op een afgerond coördinaat geplaatst. Het spreekt voor zich dat de naam Ter Weer ontleend is aan Huys Ten Wyer.

Min of meer representatief voor de verwachting van perioden en vondsten in de akkergebieden op de dekzandrug zijn de vindplaatsen 52951 en 404673 (zie tabel 1) met vondsten daterend van de Steentijd tot in de Middeleeuwen.² De kans op de aanwezigheid van nederzettingen en mogelijk grafvelden uit deze perioden in de omgeving is groot. Voor de Steentijd (laat Paleolithicum en Mesolithicum) kunnen met name de materiële resten (vooral vuursteenafval) worden verwacht die verband houden met tijdelijke verblijfplaatsen van jagers/voedselverzamelaars. Deze materiële neerslag van verblijfplaatsen bevindt zich veelal in gradiëntzones, overgangen van hogere delen (dekzandruggen) naar lagere natte zones zoals het beekdal van de Aa.

Ten noorden van het plangebied bevinden zich twee gebieden die recentelijk zijn onderworpen aan een archeologische inventarisatie. Onderzoeksmelding 11.343 (405483) betreft een inventarisatie door middel van boringen en een in 2005 uitgevoerd proefsleuvenonderzoek. Bij het onderzoek zijn geen archeologische vindplaatsen aangetroffen. Onderzoeksmelding 5.114 betreft een bureauonderzoek/booronderzoek (7 boringen). Hierbij zijn geen aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van vindplaatsen. Beide onderzoeksgebieden liggen ten noorden van de dekzandrug in een iets lagere zone van het dekzandplateau.

² De vondst van een groot aantal Romeinse munten op vindplaats 44199 / 404388 is eerder bijzonder. Al komen dergelijke vindplaatsen in de regio vaker voor in of bij een beekdal.

Archis melding	aard vindplaats	datering	vondsten
43743	<i>Moated site</i> Huys Ten Wyer PRECIEZE LOCATIE NIET BEKEND (administratief geplaatst 1983)	Late Middeleeuwen, vanaf ca 1350 mogelijk vroeger	Gracht (paal)kuilen, enkele waterputten, bouwpuin en divers aardewerk uit Nieuwe Tijd
405483	Sloten, greppels en karrensporen (proefsleuvenonderzoek 2005)	Voornamelijk Nieuwe Tijd	Diverse vondsten Nieuwe Tijd
35914	Losse vondst stenen bijl Verder geen gegevens bekend	Midden-Neolithicum - Bronstijd	Stenen bijl
404673	Diverse vondsten metaaldetectie en glas (2000)	Late IJzertijd, Romeins, vroeg Middeleeuwen en volle Middeleeuwen	Latène glas fragment, 3 fibulae Romeins, riemtong vr. ME, riemtong l.ME
404388	Vindplaats Romeinse munten	Romeinse tijd midden	Ca 15 assen; melding mogelijk nog ca 180 munten
44199	Vindplaats Romeinse munt (As)	Romeins vroeg/midden	Romeinse as
52951	Diverse vondsten oppervlaktekartering en metaaldetectie (2004)	Mesolithicum/Neolithicum, IJzertijd, Romeinse Tijd, vroeg tot late Middeleeuwen	Aardewerk IJzertijd, Rom. Tijd, vr. en l. ME; 2 fragm. fibulae; 4 fragmenten vuursteen

Tabel 1. Overzicht van waarnemingen uit Archis in de directe omgeving van het plangebied Ter Weer (zie ook bijlage 3).

Plangebied ter Weer: een archeologisch verwachtingsmodel

Voor het plangebied Ter Weer kan een nader onderbouwd archeologisch verwachtingsmodel worden opgesteld. Op basis daarvan wordt hieronder een advies geformuleerd.

kenmerken:

- *omvang:* 13.295 m²
- *Geomorfologie:* dekzandrug waarop zich in de loop van de Late Middeleeuwen een plaggenbodem heeft gevormd.
- *Bodemtype:* Hoge zwarte enkeerd bodem; grondwatertrap VII
- *IKAW:* hoge archeologische verwachtingswaarde (CHW: [middel]hoge verwachting)
- *Huidig gebruik:* bejaardenhuis met aanleunwoningen, parkeergelegenheid, paden en plantsoenen
- *Omschrijving:* Het huidige complex bestaat uit een flatgebouw aan de zuidkant en laagbouw (aanleun)woningen verspreid over het gebied. Binnen het bouwblok bevinden zich naast parkeergelegenheden en paden ook enkele plantsoenen met gras, bomen en struiken.

Archeologische verwachting:

Er dient vanuit gegaan te worden dat delen van de archeologische ondergrond van het plangebied door de bouw van het bejaardenhuis, aanleunwoningen en infrastructuur ten dele verstoord is geraakt. In welke mate, is op basis van dit onderzoek niet vast te stellen. Mede gezien de te verwachten dikte van het oorspronkelijke plaggendeek, dat als een beschermende deken over eventuele archeologische sporen ligt of heeft gelegen, kan het zijn dat de verstoring van de archeologische ondergrond meevalt. Dit geldt uiteraard niet op plaatsen waar gebouwen zijn onderkelderd.

In principe kunnen zich onder het plaggendeek in het plangebied resten bevinden van bijvoorbeeld nederzettingen uit de late prehistorie (Bronstijd, IJzertijd), de Romeinse tijd, de vroege, volle of late Middeleeuwen. Begraafplaatsen uit de late prehistorie/Romeinse Tijd zijn evenmin uit te sluiten. Middeleeuwse begraafplaatsen zijn minder waarschijnlijk. Het omgrachte huis Ten Weyer bevond zich niet op de plaats van het huidige Ter Weer.

3 Advies

Op basis van het voorgaande wordt in verband met de planvoorbereiding voor het gebied Heeswijk-Ter Weer het volgende geadviseerd:

De hoge archeologische verwachtingswaarde van het plangebied op grond van de IKAW en de CHW kan op basis van het thans uitgevoerde bureauonderzoek bevestigd worden. Het archeologisch belang en de kwaliteit van de archeologische resten hangt evenwel vooral af van de mate van verstoring die de bouwwerkzaamheden van de afgelopen decennia in het gebied hebben veroorzaakt.

Om inzicht te krijgen in de mate van verstoring van het gebied is het zinvol om te achterhalen tot welke diepte en op welke wijze de aanwezige gebouwen zijn gefundeerd en of deze onderkelderd zijn.

Daarnaast kan in dit stadium door middel van archeologische boringen vast worden gesteld in welke mate de ondergrond (het archeologisch niveau) buiten de gebouwen intact is. Het gaat bij een dergelijk booronderzoek primair om het vaststellen van de dikte van het aanwezige plaggendeek en de mate van verstoring van de bodem.

Blijkt op basis van deze inventarisatie dat er een redelijke tot goede kans is op het aantreffen van behoudenswaardige archeologische resten dan kan een vervolgaanpak worden opgesteld.

Een vervolg door middel van proefsleuven is wellicht aan te bevelen. Gezien de beperkte mogelijkheden door de huidige inrichting, wordt aangeraden dit te doen op het moment dat de aanwezige bebouwing is gesloopt en het gehele plangebied vrij is voor onderzoek. Een en ander is natuurlijk afhankelijk van de fasering van sloop en bouw.

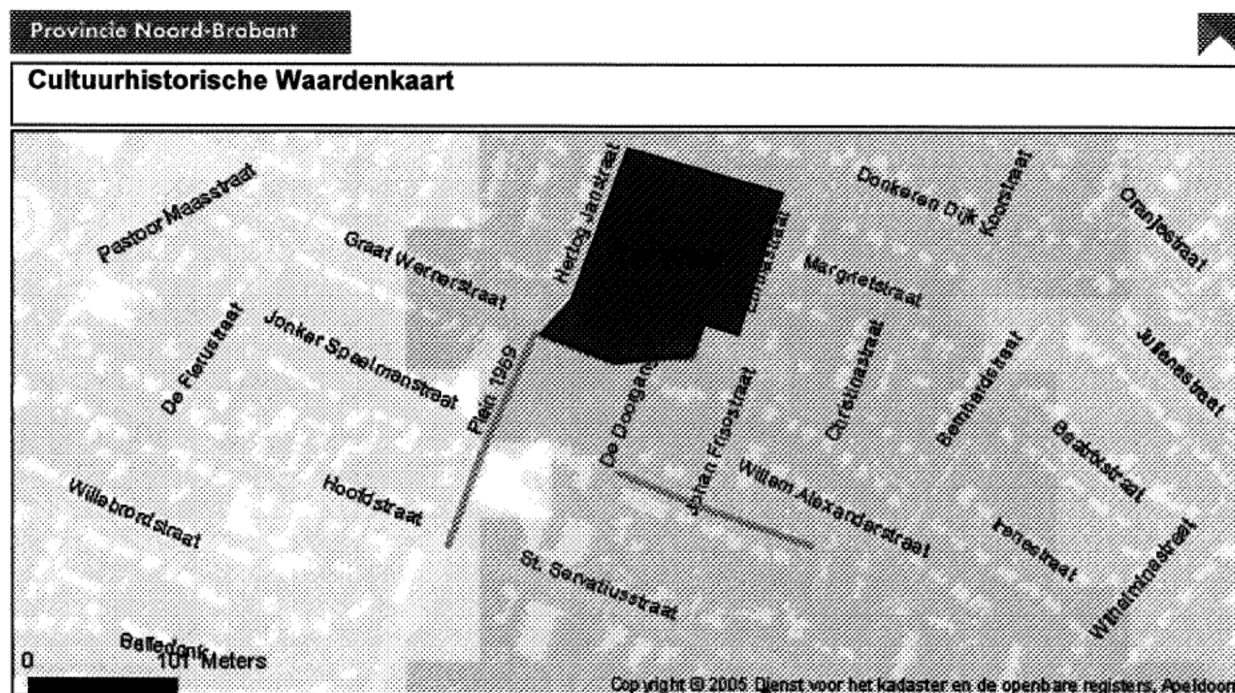
In verband met de bestemmingsplanprocedure (art. 19.1) is het raadzaam vooraf de werkwijze met betrekking tot de archeologie af te stemmen met de provinciaal archeoloog van Noord-Brabant.

Literatuur/gebruikte bronnen:

- Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW, schaal 1:50.000, Archis/RACM);
- De archeologische digitale database Archis (Archeologisch Informatie Systeem RACM);
- De bodemkaart van Nederland (in Archis);
- De Geomorfologische kaart van Nederland (kaartblad 45, schaal 1:50.000), StiBoKa, uitgave 1983.
- De Cultuurhistorische Waarden Kaart van de Provincie Noord-Brabant (www.chw.brabant.nl);
- De oudste kadastrale kaarten te vinden op www.dewoonomgeving.nl;
- De Grote Historische topografische Atlas van Noord-Brabant (blad 609-Veghel, uitgave 1899, schaal 1:25.000), uitgeverij Nieuwland, Tilburg;
- ANWB topografische Atlas van Noord-Brabant (uitgave ANWB, 2004, schaal 1:25.000).

hoofdperiode	subperiode	begin	einde
Nieuwste Tijd		1750	heden
Nieuwe Tijd		1500	1750
Middeleeuwen	Late Middeleeuwen	1300	1500
	Volle Middeleeuwen	1000	1300
Vroege	Karolingische tijd	700	1.000
	Merovingische tijd	450	700
Romeinse tijd	Laat-Romeinse tijd	270	450
	Midden-Romeinse	70 na Chr.	270
	Vroeg-Romeinse	12 voor Chr.	70 na Chr.
IJzertijd	Late IJzertijd	250 voor Chr.	12 voor Chr.
	Midden IJzertijd	500 voor Chr.	250 voor Chr.
	Vroege IJzertijd	800 voor Chr.	500 voor Chr.
Bronstijd	Late Bronstijd	1100 voor Chr.	800 voor Chr.
	Midden-Bronstijd	1800 voor Chr.	1100 voor Chr.
	Vroege Bronstijd	2000 voor Chr.	1800 voor Chr.
Neolithicum	Laat Neolithicum	2900 voor Chr.	2000 voor Chr.
	Midden Neolithicum	4200 voor Chr.	2900 voor Chr.
	Vroeg Neolithicum	5300/4900 v. Chr.	4200 voor Chr.
Mesolithicum	Laat Mesolithicum	6450 voor Chr.	4900 voor Chr.
	Mid. Mesolithicum	7100 voor Chr.	6450 voor Chr.
	Vr. Mesolithicum	8800 voor Chr.	7100 voor Chr.
Paleolithicum	Laat Paleolithicum	35.000 geleden	8800 voor Chr.
	Mid. Paleolithicum	300.000 geleden	35.000 geleden
	Vr. Paleolithicum	Begin mensheid	300.000 jaar

Bijlage 1. Tabel met archeologische perioden

Legenda

Historische Bouwkunst

- MIP
- Rijksmonument

Historische Stedenbouw

- Rijksbeschermd stads/dorps-gezicht
- ▤ Zeer hoog
- ▥ Hoog
- ▦ Redelijk hoog

Historische Geografie (vlak)

- ▧ Zeer hoog
- ▨ Hoog
- ▩ Redelijk hoog

Historisch Groen

- ▲ Monumentale Bomen
- ▨ Historisch Groen

Historische Zichtrelaties

- Eendenkooi
- Molenbiotoop
- Schootsveld
- ↔ Zichtrelatie

Archeologische Monumenten

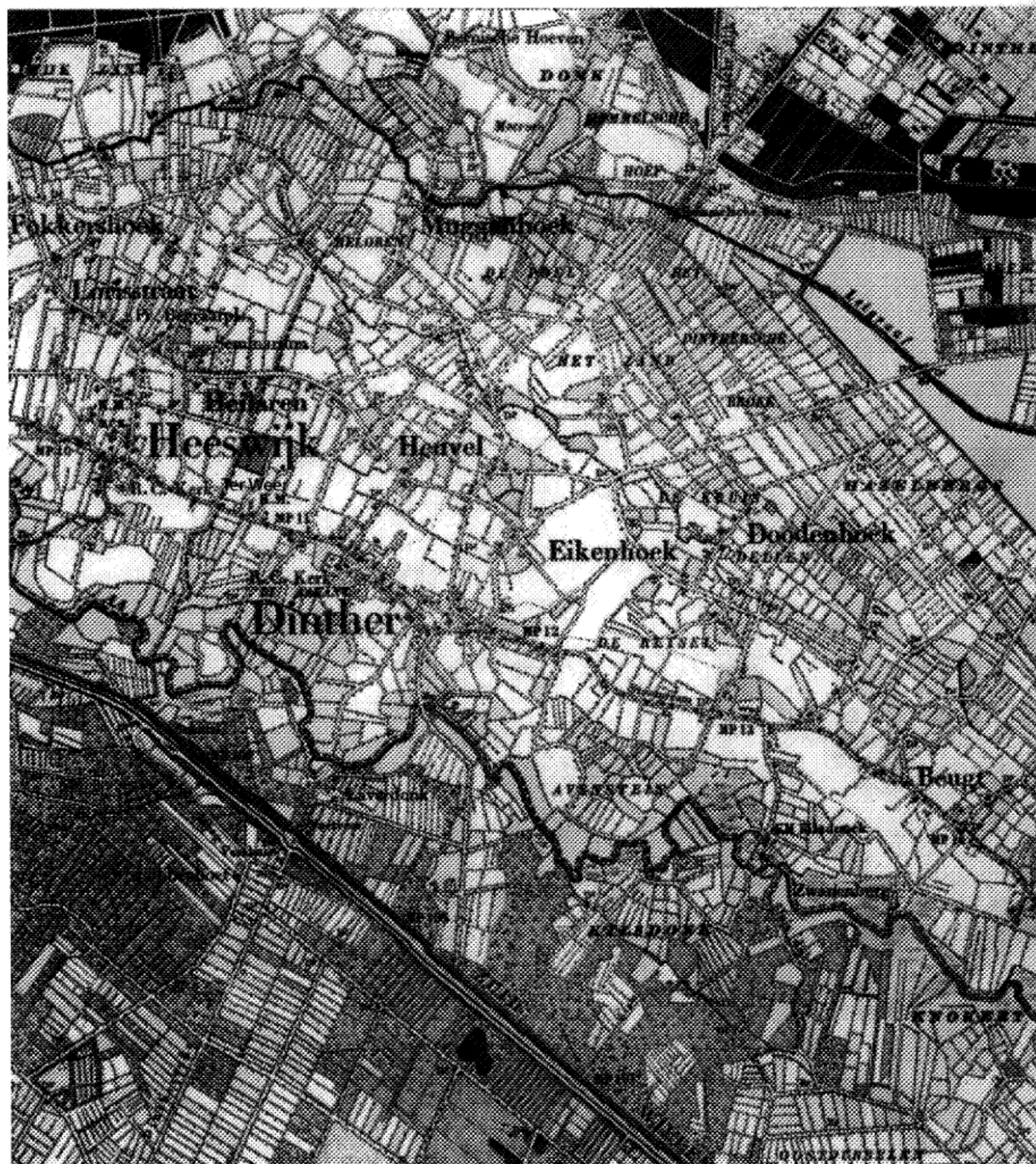
Indicatieve Archeologische Waarden

- ▨ Hoog of middelhoog
- ▩ Laag
- Geen gegevens

Topografie

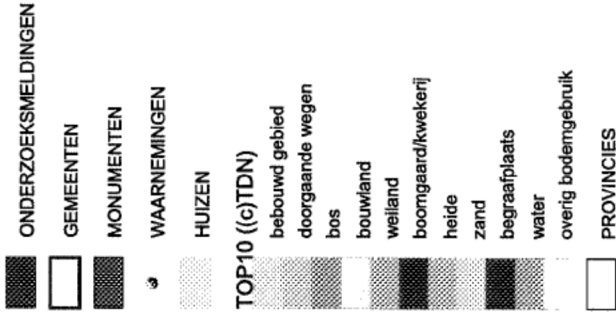
Straatnamen

N° 609 *Verkend in 1895 en 1896.*
VEGHEL. Schaal van 25¹000. Uitgave 1899.

Legenda

Schaal 1:10000

N
RACM
Archis2

